

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЯК МЕХАНІЗМ СПРОЩЕНОГО ПОРЯДКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

INSTITUTE OF CRIMINAL OFFENSES AS A MECHANISM OF THE SIMPLIFIED ORDER OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

Бровко Н.І., д.ю.н.,
доцент кафедри теоретико-правових та соціально гуманітарних дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет

Сімакова С.І. к.ю.н.,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет

Інститут кримінальних проступків привертає і привертає увагу як науковців, так і практичних працівників правоохоронних органів, адже на спрощену процедуру розслідування чекали вже давно. Тому тема наукової статті є актуальною та потребує уваги з наукової точки зору, яка наведена у статті.

Зокрема, у статті досліджено поняття інституту кримінальних проступків. Визначено, що дізнавач, як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

З'ясовано, що до кримінальних проступків віднесено діяння (дії чи бездіяльності), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Конкретизовано якими повноваженнями закон наділяє дізнавача під час досудового розслідування кримінальних проступків, зокрема: починати дізнання; проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; давати доручення оперативним підрозділам на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових); звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, та ін.

Констатовано, що інститут кримінального проступку не є новим у праві, оскільки ще за часів середньовіччя, зокрема у законодавстві Англії існував поділ злочинів на фелонію і місдімінор. Позитивним моментом є запозичення та запровадження Україною інституту кримінальних проступків.

З'ясовано, що повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається дізнавачем за погодженням із прокурором. Крім цього одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідчення та висновку спеціаліста за їх наявності.

Закінчення розслідування кримінальних проступків також має певні особливості. Так, дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше 72 годин з моменту затримання подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру. Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, здійснити такі дії: 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження; 2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності; 4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для продовження досудового слідства.

Ключові слова: кримінальний проступок, дізнавач, керівник органу дізнання, прокурор, кримінальне правопорушення, злочин, слідчі дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

The Institute of Criminal Offenses has attracted and attracted the attention of both scientists and practitioners of law enforcement agencies, as they have been waiting for a simplified investigation procedure for a long time. Therefore, the topic of the scientific article is relevant and needs attention from the scientific point of view that is presented in the article.

In particular, the article explores the concept of the Institute of Criminal Offenses. It is determined that the investigator, as the subject of evidence in criminal proceedings - an official of the inquiry unit of the National Police, Security, the body that controls the compliance with tax legislation, the State Investigation Bureau, the authorized person of another subdivision of these bodies, and within the competence to conduct pre-trial investigation of criminal offenses.

It has been established that criminal offenses include acts (acts or omissions) that impose a maximum penalty of not more than three thousand non-taxable minimum incomes or other punishment not related to imprisonment.

Specified by what powers the law empowers the investigator in the pre-trial investigation of criminal offenses, in particular: to start the inquiry; to conduct an inspection of the scene, search of the detained person, interrogate the persons, remove the tools and means of committing the offense, carry out investigative (investigative) actions and unspoken investigative (investigative) actions; to give orders to operational units for conducting investigative (search) actions and unspoken investigators (search); to seek, in agreement with the prosecutor, an investigative judge with requests for the application of measures to secure criminal proceedings, etc.

It is stated that the institution of criminal misconduct is not new in law, since even in the Middle Ages, in particular in the laws of England, there was a division of crimes into felony and misdemeanor. A positive aspect is the borrowing and introduction of a criminal misconduct institute by Ukraine.

It has been found that a report of suspected criminal misconduct is prepared by the investigator in agreement with the prosecutor. In addition, at the same time as the notification of suspicion, the person is informed of the results of medical examination and the expert's opinion if available.

Completion of criminal investigations also has certain features. Yes, the investigator is required as soon as possible, but no later than 72 hours from the moment of detention, to submit to the prosecutor all the collected materials of the inquiry together with the notification of suspicion.

The prosecutor is obliged not later than three days after receiving the materials of the inquiry together with the notice of suspicion, to take the following actions: 1) to make a decision to close the criminal proceedings; 2) return the criminal proceedings to the investigator with written instructions; 3) to apply to the court with an indictment, a petition for the use of compulsory measures of medical or educational character, or about the release from criminal responsibility; 4) in case of establishing signs of crime, to send criminal proceedings for conducting pre-trial investigation.

Key words: criminal offense, investigator, head of the body of inquiry, prosecutor, criminal offense, crime, investigative actions, unspoken investigative (search) actions.

Питання про існування інституту кримінальних проступків було і залишається актуальним на даний час. У ст. 215 Кримінального-процесуального кодексу України 2012 року (далі КПК) «Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків» чітко вказано, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків - у формі дізнання [1]. Проте, які діяння особи можна визначити, як кримінальний проступок, хто і в який спосіб буде здійснювати досудове розслідування визначено не було, та і механізм розслідування кримінальних проступків не був визначений у КПК. Імплементация цього інституту вимагала певного проміжку часу, тому що необхідно було розробити зовсім новий підхід до побудови норм матеріального закону. Неодноразово Закон України про проступки відхиляли, і науковці і практичні працівники не могли дійти єдиної думки щодо тієї категорії кримінальних правопорушень (злочинів), які будуть віднесені до кримінальних проступків. Але все ж таки Верховною Радою України було прийнято закон щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень - Закон № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який було опубліковано у газеті «Голос України» 24 квітня 2019 року [2]. Новостворений закон спрямований на удосконалення правового регулювання кримінального процесу з метою ефективного досудового розслідування кримінальних проступків, та введення в дію спрощеного порядку розслідування. Цим законом передбачені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів.

Так, у ст. 12 Кримінального кодексу України «Класифікація кримінальних правопорушень» визначено, що кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини [3]. Основними завданнями поділу кримінального правопорушення на злочини та проступки є, зокрема, посилення правових гарантій додержання прав, свобод та інтересів людини і громадянина, оптимізація діяльності органів кримінальної юстиції в кримінальному провадженні та відокремлення кримінального проступку від суміжних категорій правопорушень (злочину чи адміністративного правопорушення).

Аналогічний поділ правопорушень на злочини і кримінальні проступки існує в інших країнах світу, зокрема, у Естонії, Латвії, Швейцарії, Угорщині, Туреччині.

Наявність інституту кримінального проступку не є новим у праві, оскільки ще за часів середньовіччя, зокрема у законодавстві Англії існував поділ злочинів на фелонію (вона охоплювала злочини з високим ступенем суспільної небезпеки, за які передбачалося покарання у вигляді смертної кари та конфіскації майна) і місдімінор (до нього належали менш небезпечні злочини, які посягали на інтереси приватних осіб, що не посягали на інтереси корони та за які не передбачалася смертна кара і конфіскація майна) [4].

Місдімінор є кримінальним правопорушенням, менш серйозним, ніж фелонія, і більш серйозним, ніж зловживання. Вчинення місдімінора, як правило, тягне за собою накладення штрафу та позбавлення волі в місцевій в'язниці графства.

Подібна класифікація суспільно небезпечних діянь була закріплена і в Кримінальному кодексі (далі - КК) Франції 1810 р., згідно з якою суспільно небезпечні діяння, що мали тяжкі та «ганебні» покарання, вважалися злочинами; діяння, за які було встановлено так звані виправні покарання – проступками; а правопорушення, за які передбачалися поліцейські покарання, називалися поліцейськими правопорушеннями. У КК Франції 1992 р. така класифікація з деякими уточненнями збережена [5].

Відповідно до змін, які відбулися у КК (ч. 2 с. 12) кримінальним проступком є передбачене КК України діяння

(дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [3]. Тобто до проступків віднесли нетяжкі злочини, розслідування яких на практиці складає близько 50 %. Зокрема до категорії кримінальних проступків належатимуть такі правопорушення: крадіжка (ч.1 ст.185 КК); шахрайство (ч.1 ст.190 КК); хуліганство (ст.296 КК); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч.1 ст.309 КК). Проте, формуючи інститут кримінальних проступків, законодавець наповнив його не тільки злочинами. Кримінально караним діянням, нехай і не тяжким, тепер стане таке адміністративне правопорушення, як керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання всіх кримінальних правопорушень невеликої тяжкості повинен сприяти значному зменшенню навантаження на органи досудового слідства, які будуть провадитись за скороченою процедурою у формі досудового дізнання, що в свою чергу надасть можливість слідчим зосередити свою увагу на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Тоді ж постає питання, хто буде здійснювати розслідування кримінальних проступків? І відповідь на це запитання можна знайти у ст. 3 КПК, яку було доповнено пунктом 4¹ такого змісту: 4¹) дізнавач - службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених КПК, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків». Зокрема дізнання будуть здійснювати підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів Державного бюро розслідувань; ґ) Національного антикорупційного бюро України [1].

У своїй процесуальній діяльності дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого, призначається керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання - керівником органу досудового розслідування. Дізнавач, як посадова особа несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання. Дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Процесуальними джерелами доказів під час розслідування кримінального провадження кримінальних проступків, окрім загальновідомих, які визначені у ст. 84 КПК стануть пояснення осіб, результати медичного освідчення, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Проте, і вищевказані процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора [1].

Після чого постає запитання, якими повноваженнями наділено дізнавача. Відповідно до нових норм КПК, а саме до ст. 40¹ дізнавач уповноважений:

1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК;

2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особи про підозру у вчиненні кримінального проступку;

6) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284;

8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК [1].

Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід дізнавачі уповноважені застосовувати затримання особи, як тимчасовий запобіжний захід, а також застосовувати такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

1) відібрано пояснення;

2) проведено медичне освідчення;

3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [1].

Строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом сімдесяти двох годин - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи;

2) протягом двадцяти діб - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо

особою заявлено клопотання про проведення експертизи [1].

Особливості повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку передбачені ст. 298⁴ КПК., де зазначено, письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального проступку складається дізнавачем за погодженням із прокурором у випадках та порядку, передбачених КПК. Одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідчення та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідчення або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи. У разі якщо протягом встановленого строку особа не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду. Підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду [1].

Закінчення розслідування кримінальних проступків також має певні особливості, які передбачені у ст. 301 КПК «Особливості закінчення дізнання». Дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого. Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій: 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК, - про негайне звільнення затриманої особи;

2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК);

3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;

4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства [1].

Строк затримання особи не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді, строк затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК зараховується до строку тримання особи під вартою [1].

У разі прийняття прокурором рішення про звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор зобов'язаний забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. У разі відмови вказаних осіб їх отримати чи зволікання з отриманням вказані особи вва-

жаються такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання.

Про відмову від отримання копій матеріалів дізнання чи неотримання таких копій складається відповідний протокол, який підписується прокурором та особою, яка відмовилася отримувати, або прокурором, якщо особа не з'явилася для отримання копій матеріалів дізнання. У разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 301 КПК, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу [1].

Після отримання обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку суд у п'ятиденний строк, а у разі затримання особи – невідкладно призначає судовий розгляд. Суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта, що значно прискорює процедуру судового розгляду. Здійснення дізнання та судового розгляду у кримінальних провадженнях про злочини, визначені як кримінальні проступки, з дня набрання чинності Закону, якщо особам не повідомлено про підозру у вчиненні злочину, або особам повідомлено про підозру, але не прийнято процесуальне рішення, або за сукупністю злочинів, один або декілька з яких визначені як кримінальні проступки особам повідомлено про підозру, але не прийнято процесуальне рішення, виділено в окреме провадження матеріали щодо кримінального проступку,

або досудове слідство зупинено, подальше досудове розслідування здійснюється в порядку, встановленому главою 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» КПК України. Кримінальні провадження призначені до судового розгляду чи перебувають на його розгляді, судовий розгляд продовжуються здійснюватися судом на загальних підставах. Запобіжні заходи продовжують свою дію до моменту їх зміни, скасування чи припинення [1].

Висновок. Підсумовуючи викладене, вважаємо, що довгоочікувані зміни, які відбулися у чинному законодавстві враховуючи європейський досвід щодо досудового розслідування кримінальних проступків є беззаперечно позитивним моментом щодо спрощення процесу доказування у провадженнях про кримінальні проступки, адже вони відрізняються від загальних, і дійсно покликані на прискорення процесу досудового розслідування кримінальних проступків. Ось чому ефективному дотриманню прав учасників кримінального провадження сприятиме застосування саме нових кримінальних процесуальних інститутів, включаючи спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання, доведеності вини особи, та винесення законного, обґрунтованого вироку суду у спрощені строки судового розгляду. Маємо надію, що така законодавча ініціатива забезпечить не тільки швидкий, але й ефективний та якісний розгляд кримінальних проступків починаючи з 2020 року, а також буде сприяти дотриманню процесуальних строків уповноваженими особами органів дізнання та судом і дасть можливість розвантажити слідчих та зосередити їхню увагу на розкритті та розслідуванні тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 1 січ. 2013 р.: відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 344 с.
2. Закон N 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 17, ст.71). Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2617-19>.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
4. Федотова Г.В. Правові тенденції визначення кримінального проступку в кримінальному законодавстві / Г. В. Федотова, А. О. Расюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivpz.org/golovna-konferents>.
5. Стрельцов Є. Л. Проблеми класифікації суспільно небезпечних діянь (зміст та напрямки) / Є.Л. Стрельцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivpz.org/golovna-konferents>.